TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI Sınıf-9

OGM MATERYAL
ORTAÖĞRETİM GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

KONU FİİLLER

FİİLLER

İş, oluş, kılış, hareket bildiren sözcüklere eylem (fiil) denir. Eylemler, mastar hâlinde bulunur. Fiiller, zamana ve şahsa bağlı çekimlenerek yüklem olur. Çekimli fiiller; haber bildirme kipi ekleri, dilek tasarlama kipi ekleri, şahıs ekleri, olumsuzluk eki ve soru edatını alır. Fiiller; basit, türemiş ve birleşik yapıda olabilir. Fiiller, basit ve birleşik zamanlı çekimlenebilir.

KILIŞ FİİLLERİ

- Nesne alabilen fiillerdir.
- Kılış fiillerinde öznenin yaptığı işten etkilenen bir varlık vardır.
- Kılış fiilleri; "ne", "neyi", "kimi" sorularına cevap verebilen fiillerdir.

*Sonunda **soruyu** anladım. (Neyi anladım?-nesne)*

*Gelirken **gazete** alır mısın? (Ne alır mısın?-nesne)*

OLUŞ FİİLLERİ

- Öznenin iradesi dışında kendiliğinden, aşamalı olarak gerçekleşen fiillerdir.
- Yapılan işin yapana yöneldiğini gösteren ve nesneye ihtiyaç duymayan fiillerdir.

Yüzü günden güne **sararmış.**
Yapraklar sonbaharda **solmuş.**

DURUM FİİLLERİ

- Nesne almayan; bir durumu, tavrı belirten; hareketlilik içermeyen, durağanlık içeren fiillerdir.

*Çocuk, bahçedeki ağaca **yaslanmış.***
*Dışarıdaki sesi duyunca çok **korktu.***

FİİL ÇEKİM EKLERİ

HABER BİLDİRME KİPLERİ

1. Görülen geçmiş zaman: "-dı, "-di", "-du", "-dü", "-tı", "-ti", "-tu", "-tü"
2. Öğrenilen geçmiş zaman: "-mış", "-miş", "-muş", "-müş"
3. Gelecek zaman: "-acak", "-ecek"
4. Şimdiki zaman: "-yor"
5. Geniş zaman: "-r", "-ar", "-er"

DİLEK-TASARLAMA KİPLERİ

1. Dilek-şart kipi: "-sa, "-se"
2. İstek kipi: "-a", "-e"
3. Gereklilik kipi: "-malı", "-meli"
4. Emir kipi: "Kip eki yoktur."

KİŞİ (ŞAHIS) EKLERİ

1. TİP ŞAHIS EKLERİ
(Görülen geçmiş zaman ve şart kipinde)
1. Tekil kişi: "-m"
2. Tekil kişi: "-n"
3. Tekil kişi: "yok"
1. Çoğul kişi: "-k"
2. Çoğul kişi: "-nız", "-niz", "-nuz", "-nüz"
3. Çoğul kişi: "-lar", "-ler"

2. TİP ŞAHIS EKLERİ
(Görülen geçmiş zaman ve şart kipi dışındaki zaman ve kiplerde)
1. Tekil kişi: "-ım", "-im", "-um", "-üm"
2. Tekil kişi: "-sın", "-sin", "-sun", "-sün"
3. Tekil kişi: "yok"
1. Çoğul kişi: "-ız", "-iz", "-uz", "-üz"
2. Çoğul kişi: "-sınız", "-siniz", "-sunuz" "-sünüz"
3. Çoğul kişi: "-lar", "-ler"

FİİLLERDE KİP KAYMASI

Bir kipin kendi anlamı dışında, başka bir kipin anlamını verecek biçimde kullanılmasına fiilde anlam (zaman) kayması denir.

Önümüzdeki yıl, yurt dışına tatile gidiyoruz.
Dedem, İstiklâl Savaşı'nda gazi olur.

BASİT ZAMANLI FİİL

Fiil, tek zaman/kip bildirecek biçimde çekimlenmişse "basit zamanlı fiil"dir.

Sınavdan beklediğin notu almamışsın.
Olanları bana da anlatacak mısın?

BİRLEŞİK ZAMANLI FİİL

Fiilin birden çok kip ekiyle çekimlenmesidir. Basit zamanlı fiillerden sonra ek fiilin "-idi", "-imiş", "-ise" eklerinden birinin getirilmesiyle oluşturulur. Birleşik zamanlı fiiller üç grupta incelenir: hikâye, rivayet ve şart birleşik zaman.

Herkese çok iyi davranıyordu.
Ödevlerini daha düzenli yapacakmış.
Her şeye olumlu bakarsan güzel görürsün.

EK FİİL (EK EYLEM)

Çekimli fiillere gelerek onları birleşik zamanlı fiil ya da ad veya ad soylu sözcüklere gelerek onları cümlenin yüklemi yapar. "İ-" (imek) ek fiilinin iki görevi vardır:

1. Basit zamanlı fiilleri birleşik zamanlı eylem yapar.

Sana söylediklerimi can kulağıyla dinlemeliydin.
Yeni çıkan kitapları hemen okuyormuş.

2. Ad veya ad soylu sözcüklere gelerek onları cümlede yüklem yapar.

Dün hava çok güzelmiş.
Bütün sorumluluğu alan bendim.

SORULAR

1.
Aşağıdaki cümlelerin hangisinde yapılmakta olan bir iş bildirilmektedir?
A) Ankara'nın Kızılcahamam ilçesinde bulunan Şahinler Tabiat Parkı, 2009 yılında kurulmuş.
B) Yazar, 1954 yılında Ankara'da dünyaya geldi.
C) Mersin'in Silifke ilçesinde 2 bin yıl önce inşa edilen tarihî taş köprü, restore edilecek.
D) Trafiğe takıldıysa ancak on gibi gelir.
E) Usta, birkaç dakikadan beri demirin bir tarafını yontuyor.
Cevap: E

2.
Aşağıdaki cümlelerin hangisinde eylemde kip kayması vardır?
A) Her sabah, soluğu aynanın karşısında alıyorum.
B) Onu en son geçen bayram durakta gördüm.
C) Onlar Balkan Savaşı'nın bütün acılarını yaşamışlar.
D) Bu gidişle ablasından daha başarılı olacak.
E) O filmi ne zaman izlesem canım turşu ister.
Cevap: A

3.
Aşağıdaki cümlelerden hangisi nesne-yüklem ilişkisine göre diğerlerinden farklıdır?
A) Eve girince menekşe kokusunu iyice içime çektim.
B) Bahar gelince uzak ufukları izleriz.
C) Bir ip gerdi bademağacıyla söğüt ağacının dallarına.
D) Kafamı kaldırınca saat kulesinin yanına geldiğimi fark ettim.
E) Kitaplığın solunda duran masadaki kâğıtlara baktım.
Cevap: E